

*До разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 08.051.176
Дніпровського національного
університету імені
Олеся Гончара*

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента Лахової Олени Вадимівни

**на дисертаційну роботу Єгорова Антона Євгеновича на тему
«Співвідношення англосаксонської та романо-германської правових
сімей в адміністративно-судовій практиці України», представлену до
захисту у разову спеціалізовану вчену раду Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара на здобуття ступеня доктора філософії
галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 «Право»**

Відповідно до п. 22 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, за результатами ознайомлення з дисертаційною роботою А. Є. Єгорова та його науковими публікаціями, зарахованими за темою дисертації, здійснено власну оцінку наукового рівня дослідження, новизни й обґрунтованості одержаних результатів, рівня виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Актуальність дисертаційної роботи А. Є. Єгорова визначається істотними змінами, яких упродовж останніх років зазнають механізми судового правозастосування в Україні. Традиційна для романо-германської правової сім'ї визначальна роль нормативно-правового акта сьогодні поєднується з посиленням значення судових правових позицій, практики Верховного Суду, Великої Палати Верховного Суду та Європейського суду з прав людини. Саме тому питання про межі, форми та наслідки взаємодії різних правових традицій набуває не лише теоретичного, а й безпосереднього правозастосовного значення.

Особливо виразно зазначені процеси проявляються у сфері адміністративного судочинства. Адміністративні суди забезпечують судовий контроль за рішеннями, діями та бездіяльністю суб'єктів владних повноважень, а тому стабільність і передбачуваність сформованих ними правозастосовних підходів безпосередньо пов'язані з ефективністю захисту прав особи у публічно-правових відносинах. Сам автор у вступі пов'язує актуальність дослідження із судовою реформою 2016 року, підвищенням ролі правових позицій Верховного Суду та практики ЄСПЛ, а адміністративне судочинство характеризує як сферу, в якій відповідні трансформаційні процеси виявляються найбільш помітно.

Додаткового значення обрана проблематика набуває в умовах європейської інтеграції та воєнного стану. У дисертації обґрунтовано звертається увага на те, що адаптація національного правозастосування до європейських стандартів супроводжується розширенням використання практики ЄСПЛ, тоді як в умовах воєнного стану перед адміністративними судами особливо гостро постає завдання забезпечення балансу між публічними інтересами, потребами національної безпеки та гарантіями прав і свобод людини.

Актуальність дослідження підтверджується також наявністю конкретної наукової проблеми. Як зазначає здобувач, попри значний масив праць, присвячених правовій системі України та судовому прецеденту, комплексний аналіз впливу англосаксонської і романо-германської правових традицій саме на адміністративно-судову практику, включаючи практику адміністративних судів, Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду та ЄСПЛ, залишається недостатньо розробленим. У подальшому автор конкретизує цю прогалину, звертаючи увагу на відсутність цілісних теоретичних узагальнень процесів формування адміністративно-судової практики в умовах взаємодії відповідних правових традицій.

Сукупність окреслених чинників дає підстави високо оцінити актуальність обраної проблематики. Дослідження А. Є. Єгорова звернене до тих процесів, від яких сьогодні залежить не лише розвиток доктрини джерел права, а й якість адміністративного судочинства, передбачуваність правозастосування, ефективність судового контролю за діяльністю публічної адміністрації та результативність судового захисту, включаючи стадію виконання судового рішення.

Науковий рівень дисертації та ступінь виконання поставленого наукового завдання. Дисертаційна робота А. Є. Єгорова характеризується послідовною побудовою наукового дослідження, в якому теоретичний аналіз правових сімей поєднано з дослідженням конкретних механізмів судового правозастосування в Україні. Визначені у вступі мета та завдання охоплюють як теоретико-методологічний аспект проблематики, так і питання функціонування адміністративної юстиції, ролі судового прецеденту, правових позицій Верховного Суду, практики ЄСПЛ та адаптації національного правозастосування до європейських правових стандартів.

Логіка побудови дисертації відповідає поставленому науковому завданню. У першому розділі автор формує необхідне теоретико-методологічне підґрунтя дослідження, послідовно переходячи від аналізу стану наукової розробки проблеми та категоріального апарату до визначення методологічних засад дослідження. Другий розділ спрямований на з'ясування історичних та теоретичних передумов формування судової практики англосаксонської і романо-германської правових сімей та характеристику сучасної адміністративно-судової практики України. У третьому розділі дослідження набуває виразного

прикладного характеру, оскільки автор аналізує проблемні аспекти взаємодії правових традицій, їх вплив на адміністративне судочинство та перспективи адаптації національної судової практики до міжнародних і європейських стандартів. Структура роботи, яка охоплює три розділи та дев'ять взаємопов'язаних підрозділів, забезпечує послідовне розкриття предмета дослідження.

Заслугує на позитивну оцінку те, що здобувач не обмежується абстрактним зіставленням двох правових сімей. У роботі простежується прагнення визначити практичні наслідки трансформації судового правозастосування, зокрема у питаннях забезпечення єдності судової практики, визначення юрисдикції, перегляду судових рішень та ефективності судового захисту. Автор обґрунтовано пов'язує належний захист права не лише з ухваленням судового рішення, а й з необхідністю уникнення ситуацій, за яких особа змушена ініціювати додаткові судові процеси для його виконання або фактичного поновлення порушеного права. Такий підхід свідчить про сприйняття судового захисту як цілісного правового механізму, результативність якого оцінюється не тільки на стадії вирішення спору, але й з позицій реального виконання судового рішення.

Міжгалузевий потенціал проведеного дослідження простежується й у проведеному автором аналізі процесуальних механізмів. Зокрема, у дисертації порушуються питання апеляційного та касаційного перегляду, касаційних фільтрів, виконання судових рішень, а окремі висновки співвідносяться автором із цивільним, господарським та кримінальним судочинством. Це дозволяє оцінювати одержані результати не лише в межах адміністративно-правової проблематики, а й з погляду загальних закономірностей процесуального правозастосування та забезпечення ефективності правосуддя.

Зміст дисертації дає підстави констатувати належний рівень виконання А. Є. Єгоровим поставленого наукового завдання. Автору вдалося зберегти зв'язок між загальнотеоретичною проблематикою правових сімей та конкретними питаннями функціонування судової системи, адміністративного судочинства і реалізації судового захисту, що забезпечує цілісність проведеного дослідження та практичну спрямованість його результатів.

Наукова новизна одержаних результатів та їх відповідність темі дисертації. Наукова новизна дисертаційної роботи А. Є. Єгорова має комплексний характер і послідовно розкривається від теоретичного обґрунтування авторського підходу до його застосування при дослідженні конкретних проблем адміністративно-судової практики України. Сформульовані у вступі положення новизни на с. 29-30 знаходять розвиток у змісті відповідних розділів та підрозділів роботи, а надалі узагальнюються у підсумкових висновках дисертації. Автор, зокрема, обґрунтовує поступове формування змішаної моделі

правозастосування, визначає ризики для принципу правової визначеності, пов'язані з нестабільністю правових позицій Верховного Суду, пропонує підхід до поєднання прецедентних механізмів із нормативною визначеністю та порушує питання застосування механізму *prospective overruling* при зміні судових правових позицій.

Теоретичне підґрунтя зазначених результатів формується вже у першому розділі. У підрозділі 1.2, зокрема на с. 56, здобувач конкретизує зміст категорії «адміністративно-судова практика», охоплюючи нею результати діяльності адміністративних судів щодо вирішення публічно-правових спорів, сформовані правові позиції, підходи до тлумачення норм права та стандарти правозастосування. Водночас автор розглядає адміністративно-судову практику як механізм забезпечення єдності правозастосування та реалізації принципу правової визначеності. Така постановка питання є важливою для подальшої логіки дослідження, оскільки дозволяє перейти від характеристики судової практики як результату діяльності суду до оцінки її регулятивного впливу у сфері публічно-правових відносин.

У підрозділі 1.3, зокрема на с. 96-97, автор розвиває зазначений підхід на методологічному рівні, розглядаючи адміністративно-судову практику у взаємозв'язку з джерелами права, правовою доктриною, правосвідомістю та правозастосовною діяльністю. Структурно-функціональний метод застосовується для встановлення її ролі у забезпеченні верховенства права, правової визначеності та ефективного судового захисту у публічно-правових спорах, а метод правового моделювання використовується при формуванні пропозицій щодо забезпечення єдності адміністративно-судової практики та оптимального співвідношення нормативного регулювання і судової практики Верховного Суду. Це свідчить про те, що авторська новизна формується не лише на рівні кінцевих висновків, а закладається у самій методології дослідження.

У другому розділі теоретичні положення перевіряються через аналіз конкретних процесуальних механізмів і практики Верховного Суду. Здобувач досліджує формування та зміну правових позицій, касаційні механізми, проблеми єдності судової практики та межі судового тлумачення. Показовим у цьому контексті є проведений аналіз практики відступу Великої Палати Верховного Суду від раніше сформованих правових позицій, у межах якого автор звертає увагу не лише на кількісні показники таких відступів, а й на проблему їх належної мотивованості та впливу на стабільність і передбачуваність правозастосування. Саме через такі фрагменти роботи набуває предметного змісту сформульована у вступі теза про ризики порушення принципу правової визначеності в умовах посилення прецедентного елементу.

Найповніше практичне наповнення авторська концепція отримує у третьому розділі. У підрозділах 3.1-3.3 досліджуються правові позиції Верховного Суду, правові доктрини, практика ЄСПЛ та міжнародних судових інституцій як чинники трансформації сучасного правозастосування. Автор доходить висновку

про формування моделі, у межах якої зберігається провідна роль нормативно-правового акта, притаманна романо-германській правовій традиції, водночас посилюється орієнтуючий вплив правових позицій Верховного Суду та окремих прецедентних механізмів. Ця позиція безпосередньо відтворена і в загальних висновках на с. 244, де здобувач пов'язує подальший розвиток такої моделі зі стабільністю правових позицій Верховного Суду, передбачуваністю судової практики та дотриманням правової визначеності.

Заслужують на позитивну оцінку й результати, пов'язані з публічно-правовою природою досліджуваних відносин. На с. 245-246 у загальних висновках автор узагальнює проведений у третьому розділі аналіз ролі правових доктрин та практики ЄСПЛ, показуючи їх значення для застосування принципів верховенства права, пропорційності, належного урядування, правової визначеності та ефективного судового захисту при вирішенні публічно-правових спорів. Особливо важливим є висновок про використання практики ЄСПЛ адміністративними судами при оцінці рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Самостійний напрям новизни простежується і в дослідженні взаємодії національного правопорядку з міжнародною судовою практикою в умовах воєнного стану та тимчасової окупації. На с. 246-247 автор обґрунтовує неможливість механічного перенесення міжнародних правових конструкцій до національної системи джерел права та необхідність їх адаптації з урахуванням конституційних засад і вимог українського законодавства. При цьому міжнародна судова практика розглядається як допоміжний інструмент захисту прав людини, подолання правових прогалин та формування підходів до вирішення складних публічно-правових спорів. Така позиція є важливою і з міжгалузевої точки зору, оскільки питання допустимих меж використання міжнародних правових підходів виходить за межі виключно адміністративного судочинства та має значення для інших сфер публічного правозастосування.

Отже, сформульовані у вступі положення наукової новизни не існують відокремлено від основного тексту дисертації: вони послідовно обґрунтовуються у першому розділі на понятійному та методологічному рівнях, перевіряються на матеріалі судової практики у другому та третьому розділах і набувають завершеного вигляду у загальних висновках на с. 241-247. Така внутрішня узгодженість дозволяє позитивно оцінити наукову новизну одержаних результатів, їх обґрунтованість і безпосередню відповідність предмету та темі дисертаційного дослідження.

Наукова обґрунтованість і достовірність одержаних результатів. Наукова обґрунтованість висновків А. Є. Єгорова забезпечується поєднанням доктринального аналізу, дослідження нормативно-правового матеріалу та безпосереднього звернення до судової практики. Автор не обмежується викладенням загальних положень про співвідношення правових сімей, а

послідовно співвідносить їх із чинними процесуальними механізмами, правовими позиціями Верховного Суду, практикою ЄСПЛ та особливостями адміністративного судочинства. Методологічно це відповідає заявленому у вступі використанню формально-юридичного, порівняльно-правового, історико-правового та інших методів у конкретних структурних частинах роботи.

Достатньо переконливою є аргументація, наведена у підрозділі 3.1 при дослідженні ролі правових доктрин у сучасній адміністративно-судовій практиці. На с. 183 автор не лише характеризує правову доктрину як додаткове джерело юридичної аргументації, а пов'язує її використання з подоланням прогалин законодавства, забезпеченням правової визначеності та формуванням єдиних підходів до вирішення публічно-правових спорів. Подальший аналіз положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та ролі Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду дозволяє автору показати, як доктринальні положення фактично включаються до механізму судового правозастосування.

Наукова достовірність результатів посилюється і тим, що дисертант звертається до проблемних аспектів функціонування вищих судових інстанцій, не уникаючи оцінки суперечливих проявів судової практики. Так, на с. 215, аналізуючи повноваження Великої Палати Верховного Суду щодо забезпечення єдності судової практики, автор ставить питання про співвідношення узагальнення судової практики та відступу від раніше сформованих правових позицій і пропонує посилити значення узагальнюючих правових висновків. Цінність цього фрагмента полягає у тому, що висновки здобувача формуються не шляхом механічного схвалення чинної моделі, а через критичну оцінку її здатності забезпечувати послідовність та передбачуваність правозастосування.

Показовим з погляду належної юридичної аргументації є і матеріал підрозділу 3.3. На с. 223 автор порушує питання співвідношення практики Верховного Суду та ЄСПЛ, звертаючись до положень Кодексу адміністративного судочинства України щодо перегляду судових рішень за виключними обставинами та зіставляючи відповідне регулювання з положеннями цивільного і господарського процесуального законодавства. Такий міжгалузевий аналіз є доречним, оскільки дозволяє перевірити сформульовані положення не лише у межах однієї процесуальної моделі, а й через зіставлення споріднених механізмів судового захисту.

Для оцінки роботи з позицій адміністративно-публічної проблематики має значення і те, що автор простежує зв'язок між судовим рішенням та фактичним поновленням порушеного права. У дослідженні наголошується на необхідності уникнення ситуацій, коли особа після завершення основного судового розгляду змушена ініціювати додаткові процеси для забезпечення виконання рішення або реального відновлення свого права. Такий підхід дозволяє розглядати виконання судового рішення не ізольовано, а як складову ефективного судового захисту та правової визначеності. У контексті публічно-правових спорів ця позиція має

особливе значення, оскільки адресатом судового рішення нерідко виступає саме суб'єкт владних повноважень.

Сукупність використаних джерел, нормативного матеріалу, практики національних та міжнародних судових інституцій, а також спосіб їх критичного опрацювання дають достатні підстави оцінити основні положення і висновки дисертації як науково аргументовані. Важливо, що достовірність результатів забезпечується не лише широтою джерельної бази, а й внутрішнім співвідношенням теоретичних положень з конкретними механізмами адміністративного, процесуального та міжгалузевого правозастосування.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Зміст дисертації свідчить про належне оволодіння А. Є. Єгоровим методологією наукової діяльності та вміння добирати дослідницький інструментарій відповідно до характеру поставлених завдань. Методологічна база роботи не має формального характеру, оскільки заявлені у вступі методи надалі застосовуються у конкретних структурних частинах дисертації. Так, на с. 27-29 автор визначає функціональне призначення діалектичного, історико-правового, формально-юридичного, порівняльно-правового, системно-структурного, логіко-семантичного, герменевтичного та прогностичного методів із зазначенням підрозділів, у яких вони використовувалися.

Особливо важливим для предмета дисертації є використання порівняльно-правового методу. У підрозділі 1.3, на с. 93-94, здобувач виходить за межі загального зіставлення двох правових сімей і проводить аналіз систем джерел права низки держав континентальної Європи, зокрема Німеччини, Іспанії, Франції, Чехії, Молдови та Польщі. Це дозволяє йому встановити спільні та відмінні характеристики нормативного регулювання і судової практики та використати одержані результати як основу для подальшої оцінки української моделі правозастосування.

Варто позитивно оцінити й спосіб використання історико-правового та герменевтико-правового методів. На с. 93 автор пов'язує історико-правовий аналіз не лише з еволюцією правових сімей, а й зі становленням адміністративної юстиції як механізму захисту прав особи у публічно-правових відносинах. Герменевтичний підхід, своєю чергою, використовується для роботи з нормативно-правовими актами, судовими рішеннями та правовими позиціями, що є необхідним для дослідження зміни ролі судового тлумачення в сучасному правозастосуванні.

Методологічна послідовність простежується і в роботі з джерельним матеріалом. У підрозділі 1.3 автор докладно характеризує застосування методу аналізу документів до нормативно-правових актів, законопроектів, підзаконних актів та інших матеріалів, що дозволяє співвідносити теоретичні положення з реально існуючим нормативним і правозастосовним середовищем. Водночас

використання індукції, дедукції, формалізації, порівняння та узагальнення дало можливість переходити від аналізу окремих правових явищ до формулювання закономірностей розвитку судової практики та відповідних авторських висновків.

Практична реалізація обраної методології особливо помітна у другому і третьому розділах. Формально-юридичний та герменевтичний методи використано при аналізі нормативного закріплення ролі Верховного Суду, правових позицій касаційних судів, практики ЄСПЛ та процесуальних механізмів перегляду судових рішень. Порівняльно-правовий метод забезпечив можливість співвіднести українські підходи із моделями інших правових систем, а системно-структурний підхід дозволив розглядати адміністративно-судову практику не ізольовано, а у взаємозв'язку з джерелами права, судовим контролем, правовою визначеністю та механізмами виконання судових рішень.

Окремо слід відзначити застосування прогностичного методу у підрозділі 3.3. За його допомогою автор формулює перспективи адаптації адміністративно-судової практики до європейських правових стандартів та розвитку адміністративної юстиції в умовах євроінтеграції й воєнного стану. Такий підхід дозволив перейти від констатації існуючих проблем до формування пропозицій щодо подальшого розвитку правозастосування.

Обраний і фактично реалізований у дисертації методологічний інструментарій відповідає складності досліджуваної проблематики та забезпечує поєднання теоретичного, порівняльного і прикладного рівнів аналізу. Характер застосування методів, їх співвіднесення з конкретними завданнями та структурними частинами роботи дають підстави позитивно оцінити рівень сформованості у здобувача компетентностей самостійної науково-дослідної діяльності.

Оцінка наукових публікацій здобувача. Наукові публікації А. Є. Єгорова відповідають темі дисертації та відображають основні напрями проведеного дослідження. У переліку праць за темою дисертації наведено три наукові статті, у яких опубліковано основні результати, а також шість праць апробаційного характеру. Тематика публікацій охоплює питання застосування практики ЄСПЛ як джерела права, місця судової практики у різних правових сім'ях, застосування права справедливості у справах, пов'язаних із тимчасово окупованими територіями, касаційних фільтрів, юрисдикційних спорів, правових доктрин, нормативного регулювання поняття судової практики та застосування аналогії права у процесуальному законодавстві.

Змістовний зв'язок публікацій із текстом дисертації простежується достатньо чітко. Зокрема, проблематика статті «Деякі питання застосування рішень європейського суду з прав людини у якості джерела права в Україні: особливості та проблеми» отримує подальший розвиток у підрозділі 3.3, де автор досліджує співвідношення практики ЄСПЛ та правових позицій Верховного

Суду, а також питання застосування Конвенції і практики Суду у національному правопорядку. На с. 223 дисертант аналізує процесуальний механізм перегляду судових рішень за виключними обставинами та зіставляє відповідні положення адміністративного, цивільного і господарського процесуального законодавства.

Стаття «Судова практика як джерело права: порівняльний аналіз континентальної, англосаксонської та української правових сімей» безпосередньо кореспондує з центральною ідеєю дисертаційного дослідження. Її проблематика розвивається у другому та третьому розділах при аналізі співвідношення нормативно-правового акта, судової практики та правових позицій Верховного Суду. У тексті дисертації автор окремо звертає увагу на відсутність законодавчо визначеного поняття «судова практика» та на практичні проблеми існування різних правових позицій щодо однакових правовідносин, що має безпосереднє значення для забезпечення правової визначеності.

Окремої уваги заслуговує публікація, присвячена застосуванню права справедливості у справах про тимчасово окуповані території України. Її положення органічно включені до ширшої проблематики підрозділу 3.3. Зокрема, на с. 232 дисертант аналізує використання практики ЄСПЛ при встановленні фактів народження та смерті на тимчасово окупованих територіях, звертаючись до відповідних правових підходів у справах проти Росії, Молдови та Туреччини та розглядаючи можливість врахування документів, виданих на тимчасово окупованих територіях, як доказів у національному судочинстві. Цей напрям демонструє зв'язок опублікованих результатів із актуальними проблемами захисту прав людини в умовах воєнного стану та окупації.

Публікації апробаційного характеру також не є відокремленими від змісту основного дослідження. Матеріали щодо касаційних фільтрів та юрисдикційних спорів пов'язані з аналізом процесуальних механізмів забезпечення єдності судової практики, а тези щодо правових доктрин знаходять розвиток у підрозділі 3.1. На с. 186 автор, зокрема, досліджує використання судами доктрин різного правового походження та показує, як вони впливають на способи тлумачення права й формування судової аргументації.

Важливо й те, що апробація охоплює не лише вузько адміністративно-правові питання. Звернення автора до проблем аналогії права у процесуальному законодавстві, касаційних механізмів та юрисдикційних спорів підтверджує міжгалузевий характер частини отриманих результатів. Для рецензента це має окреме значення, оскільки дозволяє простежити потенціал дослідження для ширшої процесуальної та правоохоронної практики, включаючи ті питання, де є спільними проблеми допустимості судового тлумачення, передбачуваності правозастосування та реального забезпечення результативності судового захисту.

Представлений комплекс публікацій дає достатнє уявлення про основні етапи формування авторської концепції та підтверджує апробацію ключових положень дисертації. Тематика опублікованих праць

узгоджується зі змістом розділів дисертації, а висвітлені в них результати не є випадковими або периферійними щодо предмета дослідження, а становлять складові його загальної наукової логіки.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Теоретичне значення дисертації А. Є. Єгорова полягає у розвитку наукових уявлень про місце судової практики в сучасній правовій системі України, характер взаємодії романо-германської та англосаксонської правових традицій, а також про роль адміністративної юстиції у формуванні єдиних стандартів правозастосування. Запропоноване автором розуміння адміністративно-судової практики як явища, що охоплює не лише результати вирішення конкретних публічно-правових спорів, але й сформовані судами правові позиції, підходи до тлумачення норм та стандарти правозастосування, створює підґрунтя для подальших досліджень судового контролю, правової визначеності та ефективності захисту особи у відносинах із публічною владою.

Практичне значення одержаних результатів має декілька взаємопов'язаних напрямів. На с. 31-32 дисертації автор передбачає можливість їх використання у науково-дослідній, правотворчій, правозастосовній та освітній діяльності. Зокрема, йдеться про вдосконалення законодавства у сфері адміністративного, цивільного, господарського та кримінального судочинства, забезпечення єдності судової практики, застосування практики ЄСПЛ і правових позицій Верховного Суду. У роботі також зазначено можливість використання результатів при вирішенні адміністративних, цивільних, господарських та кримінальних справ, а в освітній сфері, зокрема при викладанні «Кримінального процесу» та дисципліни «Судові та правоохоронні органи України».

Для оцінки практичного потенціалу дисертації важливим є те, що окремі її положення стосуються не абстрактної характеристики судового захисту, а його фактичної результативності. У межах другого розділу автор, аналізуючи проблеми визначення юрисдикції, наголошує на необхідності вирішення спору в межах одного судового провадження, включаючи процедури оскарження та виконання судового рішення. На відповідних сторінках роботи підкреслюється, що обраний спосіб захисту не може вважатися повною мірою ефективним, якщо після завершення розгляду особа змушена ініціювати нові судові процеси для забезпечення виконання рішення або фактичного поновлення свого права.

Саме цей аспект, на мою думку, надає частині висновків дисертації додаткової практичної цінності. Обов'язковість судового рішення набуває реального змісту лише за умови його виконання, а тому питання єдності судової практики, правильного визначення юрисдикції та ефективного способу захисту безпосередньо пов'язані з можливістю досягнення того правового результату, заради якого особа звертається до суду. Для адміністративного судочинства це має особливе значення, оскільки судовий захист у публічно-правовому спорі

нерідко передбачає необхідність подальшого виконання рішення саме суб'єктом владних повноважень.

Міжгалузевий характер окремих результатів також заслуговує на увагу. Автор досліджує касаційні механізми та звертає увагу на те, що запроваджені в українському процесуальному законодавстві касаційні фільтри мають диференційоване застосування, зокрема із зазначенням винятку для кримінального процесу. Це дає підстави говорити не про механічне перенесення висновків адміністративного судочинства на кримінальний процес, а про можливість використання проведеного порівняльного аналізу для оцінки різних процесуальних моделей забезпечення доступу до касаційного перегляду, стабільності судової практики та дотримання прав учасників провадження.

Практична спрямованість дослідження підтверджується також зазначеним у дисертації впровадженням його результатів у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, що засвідчено відповідним актом від 8 вересня 2025 року. Водночас автор окремо визначає можливість використання напрацьованих положень у професійній підготовці та підвищенні кваліфікації суддів, адвокатів, працівників судових і правоохоронних органів та інших фахівців у сфері правозастосування.

Наведені положення свідчать про те, що значення дисертації не вичерпується розвитком теорії правових сімей. Отримані результати мають потенціал застосування при вдосконаленні механізмів адміністративного судочинства, забезпеченні єдності та передбачуваності правозастосування, визначенні ефективних способів судового захисту і належного виконання судових рішень, а окремі висновки можуть бути корисними для осмислення спільних проблем інших видів судочинства, зокрема кримінального процесу.

Дотримання академічної доброчесності та самостійність дослідження. Дисертаційна робота А. Є. Єгорова має самостійний характер. У вступі на с. 32-33 здобувач визначає особистий внесок та зазначає, що основні положення, висновки і пропозиції отримані ним особисто на основі опрацювання наукових джерел, нормативно-правових актів, практики ЄСПЛ та Верховного Суду.

Самостійність авторської позиції простежується і в основному тексті дисертації, де здобувач не лише узагальнює наукові підходи, а формулює власні оцінки щодо ролі судової практики, правових доктрин, правових позицій Верховного Суду та практики ЄСПЛ.

Положення інших авторів у роботі супроводжуються відповідними посиланнями. Основні результати дослідження пройшли апробацію на наукових конференціях та відображені у публікаціях здобувача.

За результатами ознайомлення з дисертацією підстав ставити під сумнів дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності та самостійність виконаного дослідження не вбачається.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження А. Є. Єгорова, вважаю за необхідне звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер та можуть стати предметом наукової дискусії під час захисту.

1. **Потребує додаткового уточнення місце виконання судового рішення у сформованій автором концепції адміністративно-судової практики.** У підрозділі 3.2 на с. 192 автор слушно зазначає, що помилкове визначення судової юрисдикції може ускладнити або унеможливити не лише вирішення спору, а й подальше виконання судового рішення. На с. 194 дисертант уже безпосередньо включає процедуру виконання судового рішення до цілісного процесу судового захисту. Водночас у роботі цей напрям не отримує такого ж системного розвитку, як питання судової практики, юрисдикції чи правових позицій Верховного Суду. У зв'язку з цим доцільно було б чіткіше визначити, яке місце стадія виконання рішення посідає у запропонованому автором розумінні ефективного адміністративного судового захисту.
2. **Дискусійним є питання меж поширення окремих висновків дисертації на кримінальний процес.** Автор обґрунтовано звертається до міжгалузевих процесуальних аспектів, однак на с. 198 прямо зазначає, що запроваджені в Україні касаційні фільтри не поширюються на кримінальний процес. Враховуючи суттєві відмінності завдань, принципів та гарантій кримінального провадження, під час захисту було б цікаво почути позицію здобувача щодо того, **які саме результати дослідження можуть бути екстрапольовані на кримінальне судочинство, а які повинні залишатися виключно у площині адміністративного процесу.**
3. На с. 122 дисертації автор зазначає, що сформовані ЄСПЛ стандарти допустимості доказів, справедливого суду та ефективного судового захисту, які мають значення для кримінального процесу, застосовуються також при розгляді адміністративних справ. Положення видається обґрунтованим, однак потребує більш чіткого розмежування **універсальних конвенційних стандартів** та процесуальних гарантій, специфічних саме для окремого виду судочинства. Таке уточнення дозволило б точніше окреслити межі міжгалузевого впливу практики ЄСПЛ.

Зазначені міркування не ставлять під сумнів одержані автором наукові результати, а стосуються тих положень роботи, які за своєю природою допускають подальшу наукову дискусію. Вважаю, що відповіді здобувача на порушені питання під час захисту дадуть можливість повніше розкрити його наукову позицію та окремі аспекти проведеного дослідження.

У сукупності з іншими результатами проведеного дослідження це підтверджує його належний науковий рівень та практичну значущість.

Саме тому тема дисертаційної роботи є актуальною, відповідає сучасним тенденціям розвитку юридичної науки та практичним потребам функціонування правової системи України.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота **Єгорова Антона Євгеновича** на тему «Співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей в адміністративно-судовій практиці України» відповідає вимогам, встановленим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії...» та Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, затвердженому постановою КМУ від 23 березня 2016 р. № 261. Здобувач **Єгоров А. Є.** заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право. Наукова зрілість автора підтверджується здатністю до самостійного аналізу складних правових явищ, формулювання оригінальних висновків і практично орієнтованих пропозицій, які мають значення як для розвитку юридичної науки (зокрема, адміністративного права та процесу, виконавчого провадження), так і для підвищення ефективності реалізації правосуддя та забезпечення правопорядку в державі.

Дисертація **Єгорова Антона Євгеновича** є завершеним дослідженням, результати якого становлять вагомий внесок у науку та мають практичну цінність для вдосконалення адміністративно-судової практики України, забезпечення єдності правозастосування та розвитку національної правової системи в умовах європейської інтеграції та пов'язаних із цим суспільних викликів. Робота повністю відповідає встановленим критеріям і вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії та гідна бути представлена захист в разовій спеціалізованій раді.

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
і кримінального права Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара

Олена ЛАХОВА

Підпис к.ю.н., доцента Лахової О. В.

«ЗАСВІДЧУЮ»

Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

« 7 » 08 2026 р.

Олег МАРЕНКОВ